

Fout middel voor een goed doel

De visie van de Rooms-Katholieke Kerk op financiële beloning van orgaandonatie

Al enige tijd wordt er in Nederland gediscussieerd over de vraag of orgaandonatie – al dan niet bij leven – financieel met meer beloond zou moeten worden dan met de huidige schadeloosstelling (ziektekosten, misgelopen inkomsten etc.). Directe aanleiding hiervoor is het feit dat het aanbod van organen van hersendode patiënten, met name verkeersslachtoffers met zeer ernstige hersenschade, steeds minder goed aan de vraag voldoet. Om meerdere redenen staat het bevorderen van orgaandonatie in de belangstelling: patiënten leven langer na een orgaantransplantatie, voelen zich gemiddeld genomen veel beter en de kosten kunnen – bijvoorbeeld na een niertransplantatie – lager zijn dan die van de alternatieve behandeling (dialyse). Bovendien blijken mensen in toenemende mate bereid te zijn een orgaan (nier of deel van de lever) bij leven af te staan: het aantal nierdonaties door levenden steeg van 42 in 1991 tot 358 in 2007. Dit kon mede gebeuren doordat de transplantatiegeneeskunde niet alleen goede resultaten boekte met nieren van familieleden, maar ook met die van niet-verwante donoren (onder andere partners en vrienden).

Ondanks deze donaties bij leven daalt het aantal patiënten op de wachtlijst niet of nauwelijks. De Raad voor de Volksgezondheid & Zorg (RVZ, noot 1) zag in 2007 – waarschijnlijk om zowel humanitaire als economische redenen – mogelijkheden mensen met een financiële prikkel over de streep te trekken een orgaan af te staan.

Rooms-Katholieke visie

Bij monde van meerdere pausen (noten 2-5) heeft de Rooms-Katholieke Kerk grote waardering voor orgaandonatie uitgesproken als een 'zuivere daad van naastenliefde' die 'dienstbaar is aan het leven.' De edelmoedigheid van deze daad ligt volgens paus Johannes Paulus II juist in 'het besluit om zonder beloning een deel van het eigen lichaam voor de gezondheid en welzijn van een andere persoon te offeren.' Als voorwaarde geldt dat orgaandonatie niet mag leiden tot functionele beschadiging van de menselijke persoon, in dit geval de donor. De achtergrond van deze visie op orgaandonatie is te begrijpen vanuit de visie op de mens. De menselijke persoon is een eenheid van ziel en lichaam. (noten 6,7) Deze verhouding tussen ziel en lichaam wijkt duidelijk

Dr Frans J. van Ittersum

Internist-nefroloog
Bestuurslid Stichting Medische Ethiek
p/a Laan van Broekhuizen 7
3981 XA Bunnik
Email: fj.van.ittersum@zonnet.nl

af van dualistische mensvisies, zoals de mensvisie van Descartes. In deze visies heerst vaak de opvatting dat de ziel superieur is aan het lichaam en over het lichaam kan beschikken. In de Rooms-Katholieke visie is de menselijke persoon bij leven een onverbreekelijke eenheid van lichaam en ziel, in zijn geheel geschapen naar Gods beeld. Ook in zijn lichaam weerspiegelt hij daarom iets van Gods beeld. Het lichaam mag daarom – net als de mens zelf – nooit worden gedegradeerd tot louter een middel tot een doel. Om deze reden mogen het lichaam en delen ervan niet worden vercommercialiseerd. Dit gebeurt wel als men donoren een beloning groter dan een schadeloosstelling in het vooruitzicht stelt.

Problemen

Financiële beloning van orgaandonatie, zoals o.a. voorgesteld door de RVZ, stuit vanuit de Rooms-Katholieke moraaltheologie dan ook op twee problemen. Allereerst probeert men mensen aan te trekken die niet alleen uit naastenliefde, maar mogelijk ook uit materieel winstbejag – een verkeerde intentie – een nier willen afstaan. Ten tweede stimuleert men op deze manier de commercieel-instrumentele omgang met het lichaam: men verhandelt een deel van het lichaam voor geld alsof het een materieel goed (bezit) is.

Een mogelijk gevolg van deze werkwijze is dat ze mensen in een moeilijke financiële positie mogelijk verleidt tot het afstaan van een nier. Dit is een vanuit sociaal-ethisch oogpunt verwerpelijke toestand. Immers, aan deze mensen wordt in meer of mindere mate een uitweg uit hun ellende geboden tegen de prijs van de schending van hun lichaam. Het argument van de RVZ dat een milde beloning zoals een gratis levenslange ziektekostenverzekering passender is dan een grote som geld ineens (zoals in Aziatische en Zuid-Amerikaanse landen gebruikelijk is), camoufleert de genoemde morele bezwaren maar

neemt deze niet weg. Ook het utilistische argument dat transplantaties uiteindelijk goedkoper zijn en het uitgespaarde geld weer ten goede kan komen aan de maatschappij, doet niets af aan de bezwaren van de instrumentele omgang met en commercialisering van het lichaam.

Ook al is het doel van de financiële beloning van orgaan-donoren, namelijk het verbeteren van de medische toestand en het welbevinden van zieke mensen, bijvoorbeeld dialysepatiënten, zeker goed te noemen, het voorgestelde middel – beloning van donoren – is in zichzelf niet goed en daardoor afkeurenswaardig.

Noten

1. Raad voor de Volksgezondheid & Zorg. Financiële stimulering van orgaandonatie. Een ethische verkenning. Signalering ethiek en gezondheid 2007/3. Den Haag: Centrum voor ethiek en gezondheid, 2007.

2. Paus Pius XII. Toespraak tot een groep oogspecialisten over de overplanting van menselijke weefsels, 15 mei 1956, Katholiek Archief 1956 (11), nr 22, 521-527.
3. Johannes Paulus II, Toespraak tot de deelnemers aan het eerste Internationale Congres van de Vereniging voor Organtransplantatie, 20 juni 1991.
4. Johannes Paulus II, Toespraak tot de deelnemers aan het 18e Internationale Congres van het Transplantatie Genootschap, 29 augustus 2000.
5. Benedictus XVI. Toespraak tot de deelnemers aan het internationale congres "A Gift for Life. Considerations on Organ Donation.", 7 november 2008.
6. Gaudium et Spes 14.
7. Chapter 8 : Life, Health, and Bodily Inviolability. In: G. Grisez, The way of the Lord Jesus, Vol. 2, Living a Christian Life. Franciscan Press, Quincy University, Quincy, Illinois, 1993.

Levende donatie: een vrije keuze?

Debat

Enige tijd geleden schreven Medard Hilhorst en ik een boekje waarin wij onderzochten of er morele bezwaren bestaan tegen het bieden van financiële vergoedingen aan mensen die bij leven een orgaan doneren (noot 1). Wij kwamen toen tot de conclusie dat daar geen principiële bezwaren tegen bestaan, mits is voldaan aan een aantal criteria: de overheid fungeert als monopsonist (heeft het kopersmonopolie), het systeem moet effectief zijn en de aanbieder moet alleen open staan voor de ingezetenen van een bepaalde regio (zoals het Eurotransplant-gebied). Om te voorkomen dat mensen al te onbesuisd hun nieren gaan doneren, stelden wij voor de betaling niet in contanten te geven, maar in de vorm van een levenslange vergoeding van de ziektekostenpremie.

Inmiddels zijn we een jaar verder en is er veel gebeurd in orgaandonatieland. Er is natuurlijk rumoer geweest over het Masterplan Orgaandonatie en het daarin voorgestelde – inmiddels afgewezen – Actieve Donorregistratiesysteem. Wat minder is opgevallen, is dat er ook op het gebied van levende donatie het nodige is gebeurd. Deze vorm van (nier)donatie is de afgelopen jaren bezig aan een stille opmars: 2008 was het eerste jaar waarin er meer niertransplantaties met levende dan met postmortale donoren plaatsvonden. In het Erasmus MC is dat

Drs Gert van Dijk

Afdeling Medische ethiek en filosofie van de geneeskunde
Erasmus MC
Postbus 2040
3000 CA Rotterdam
Email: g.vandijk.2@erasmusmc.nl

al langer het geval: daar lijkt levende donatie de eerste keus te zijn geworden.

Karige compensatie

Tot voor kort stonden de overheid en belangengroeperingen neutraal tot negatief tegenover levende donatie. De overheid nam een neutrale positie in: mooi dat het er is, maar we besteden er verder geen aandacht aan. Dat uitte zich bijvoorbeeld in een zeer karige compensatieregeling voor de donor, die door betrokkenen werd getypeerd als een 'treinkaartje naar het ziekenhuis'. Belangenverenigingen, zoals de Nierstichting en de Nierpatiëntenvereniging, stonden ronduit negatief tegenover levende donatie. Zij waren – en zijn – van mening dat de tekorten met name worden veroorzaakt door het wettelijk systeem, en dat levende donatie daarom eigenlijk niet nodig zou moeten zijn.